

according to which Frege „illegitimately combines two different problems“, viz. the problem of ontological categories such as „subjective-real“, „objective-non-real“, „objective-real“, and the problem of semantic categories „sign“, „sense“, „reference“.

The bibliography contains 148 titles.

Errata, confusions:

- p. IX: „Begründung, etc.“ = No. 61“ should be instead of „... = No. 43“;
- p. 94¹⁸: „The reference“ should be instead of „The sense“;
- p. 112: The reviewer does not understand what difference the author recognizes between rules and meta-logical laws;
- p. 128¹⁹: „the same for synonymity of proper names“ apparently should be instead of „the same for proper names“.

Pavel Materna

Logik und Logikkalkül. Hsg. M. Käsbauer, Fr. v. Kutschera. K. Alber Verlag, Freiburg/München 1962. (Prof. Dr. W. Britzelmayr zum 70. Geburtstag gewidmet.) 249 S.

Es gibt in diesem interessanten Buch kein vereinigendes „Zentralthema“. Außer dem schönen, jedoch „außerlogischen“ Artikel „Über Jugend und Alter“ von *Heinrich Scholz* finden wir hier spezielle Studien aus dem Gebiet der logischen Kalküle (*E. W. Beth*: Umformung einer abgeschlossenen deduktiven oder semantischen Tafel in eine natürliche Ableitung auf Grund der derivativen bzw. klassischen Implikationslogik; *Fr. v. Kutschera*: Zum Deduktionsbegriff der klassischen Prädikatenlogik erster Stufe; *M. Käsbauer*: Logisches System mit Prädikatquantoren), ferner Studien aus dem Gebiet der logischen Semantik (*H. Behmann*: Drei Aporien der Identität, *A. Wilhelmy*: Bemerkungen zur Semantik quantifizierter mehrwertiger logistischen Systeme) und sogar der deskriptiven Semantik (*E. Koschmieder*: Heteromorphe Zuordnung von Zeichen und Funktion in der Sprache; *R. Freundlich*: Über die logische semantische Struktur implikativer Begriffe der natürlichen Sprache), je zwei Studien aus dem Gebiet der Grundlagenforschung (*W. Stegmüller*: Eine Axiomatisierung der Mengenlehre, beruhend auf den Systemen von Bernays und Quine; *K. Schütte*: Logische Abgrenzungen des Transfiniten) und der Theorie der aufzählbaren Funktionen (*E. M. Fels*: Kaluzhnin Graphs and Yvanov Writs — englisch; *W. Hoering*: Absolut unentscheidbare Sätze der Mathematik) und je eine Studie aus dem Gebiet der Rechtslogik (*U. Klug*: Bemerkungen zur logischen Analyse einiger rechtstheoretischen Begriffe und Behauptungen), der Fragenlogik (*G. Stahl*: Fragenfolgen) und der Geschichte der zeitgenössischen Logik (*H.-D. Sluga*: Frege und die Typentheorie).

Es ist undenkbar hier einzelne Artikel zu rezensieren — das würde eigentlich heißen vierzehn selbständige Rezensionen zu schreiben. Anregungsvoll, wie diese Artikel sind, können sie zum guten Nutzen einzelnen Spezialisten werden. Schade, daß es nicht zu jedem (wenngleich fast zu jedem) Artikel ein Literaturverzeichnis gibt.

Pavel Materna

Jana Novozámská: G. Santayana a americká filosofie; Academia, Praha 1968, 200 stran.

První ze čtyř kapitol monografie J. Novozámské má název „Santayana a zlatý věk americké filosofie“. Santayana zařazuje autorka do klasického údobí vývoje americké filosofie jakožto etapy následující po období předklasickém a staví jej do téže řady s Peircem, Jamesem, Roycem, Deweyem a Whiteheadem. Autorka si též všíká soudobých tendencí v americké filosofii — novopositivisticky a realistiicky ladených směrů i amerického existencialismu. V závěrečném oddílu první kapitoly, nazvaném „Klasické a moderní u Santayany“, konstatuje mj., že Santayana je sice klasikem americké filosofie, avšak moderními prvky, existenciálním zabarvením svého myšlení překračuje rámec filosofické klasiky a zasahuje až do dnešního vývoje filosofie v USA (str. 31–32).

V druhé kapitole „Život a dílo“ ukazuje Novozámská, že základním rysem Santayanovy filosofie je osobitá rozpornost, oscilace mezi katolicismem a naturalistickou, materialistickou a idealistickou orientací, spojení přísné vědecky zaměřené analýzy filosofických kategorií s poetickou imaginací, odříkání se světa s reformátorskou tendencí, aristokratického pohledu na moderní kulturu a civilizaci se svérázným humanismem, jako jedním z hlavních prvků jeho díla (str. 37 až 38). K této vnitřní rozpornosti a paradoxnosti Santayanova myšlení patří dále také například dvě rozdílné koncepce v etice — na jedné straně pojetí světské, naturalistické a lidské, na druhé straně pojetí nesvětské, asketické, navazující na myšlení staré Indie (str. 38).

V druhém paragrafu téže kapitoly se pojednává o Santayanově životě v USA a v Evropě, o jeho vztahu k Americe a Evropě a vlivu Ameriky i Evropy na jeho dílo; vedle životopisných

dat je tu vylíčen i Santayanův postoj k tehdejšímu aktuálnímu politickému dění a objasněno základní zaměření Santayanových sociologických a sociálně politických názorů.

Paragraf nazvaný „Santayanovo dílo“ podává celkový přehled o Santayanově tvorbě, jak filosofické, tak i básnické; Santayanovo dílo se tu celkově charakterizuje a rozřizuje.

V dalším oddílu dochází autorka shodně s W. Durantem k závěru, že Santayna byl — pro svůj smysl pro Ameriku i pro svůj evropský kriticismus k ní — jakýmsi „přúchodem“, který muselo americké myšlení absolvovat (str. 83).

V třetí kapitole, pojmenované „Santayanův realismus“, podává Novozámská přehledný a zavščený výklad o americkém neorealismu, kritickém realismu, o vývoji „moderního realismu“ po druhé světové válce a zjištuje Santayanovo místo v americkém realismu. Připomíná, že Santayana není pro osobitost své filosofie přesně zařaditelný do žádné filosofické školy. Nemůže být jednoznačně klasifikován jako realista. Přestože jeho filosofie zaujímá významné místo v širokém proudu realistického myšlení v USA, přesahuje úzký rámec kritického realismu (strana 128).

Nejzávažnější částí monografie je čtvrtá kapitola, nadešpaná „Santayanova filosofie“. V paragrafu „Pojetí filosofie“ se ukazuje, že „...pokus vykreslit Santayana jen jako platonika či scholastika, materialistického spinozovce či mystického vyznavače nřvány nebo moderního křesťana neuspěje. Rozkládat jeho filosofii na její zdroje znamená vzdát se jejího pochopení. Santayanovu filosofii můžeme přirovnat k mozaice, která, třebaže je složena z různých částí, přece dává ve svém celku samostatný obraz. Proto ji musíme hodnotit v jejím specifickém celku“ (str. 139).

V druhém oddílu této kapitoly „Santayana a materialismus“ nadhazuje autorka otázku materialismu u Santayana a vytváří si některé předpoklady pro bližší klasifikaci celkového Santayanova filosofického zaměření.

V dalším oddílu rozebírá Novozámská kategorie esence a existence jako základní kategorie Santayanovy filosofie. Připojuje k tomu i obširnější výklad o historickém vývoji příbuzných pojmů. Na nejvyšší místo ve svém filosofickém systému kladí Santayna konec konců svět esencí, který zcela oddělil od světa hmotné substance a světa nepochopitelné existence. V této souvislosti hovoří Novozámská o jakémsi paralelismu mezi spinozismem a platonismem u Santayana (str. 179).

Aproximativně se dá podle Novozámské Santayanova filosofie charakterizovat jako „konzervativní“ existencialistické křídlo amerického kritického realismu. Nelze ale podle autorčiných slov opomenout to, že se specifickou kombinací naturalismu a platonismu u Santayana prolínají výsledky novověkého skepticismu a kriticismu, což odpovídá právě realistické bázi jeho filosofie (str. 180).

Autorka poukazuje i na pragmatistické prvky Santayanova myšlení. Pragmatistickým stanoviskem se Santayana snažil vyhnout absurdním závěrům, které z jeho filosofie vyplývají. Vztah člověka a světa pojímá jako složitý systém symbolů, který má formu mýtu, ať už má tento mýtus podobu náboženství, umění, vědy, „zdravého rozumu“ nebo případně jinou podobu podle daných podmínek (str. 181).

Monografie J. Novozámské podněcuje k řešení problematiky svézákonitostí amerického filosofie a její specifiity vůbec. Vystává otázka, zda nejde o návaznost a souběžnost s vývojem evropské filosofie a zda originalnost nespočívá povýtce jen v specifiicy a typiicy americkém způsobu modifikování evropského filosofického myšlení než v samé původnosti principů. Nabízí se ke srovnání i pragmatismus jakožto „nejameričtější“ směr, dominující ve „zlatém věku“ americké filosofie. Třebaže pragmatismus amerických autorů představuje nový a specifický směr filosofování, je jeho původnost hlavně v tom, že originálně sjednocuje některé závažné elementy obsažené v evropské filosofii — zejména empirismus s hlediskem praxe a antropologickým zřetelem.

Knih J. Novozámské je všestrannou analýzou klíčové postavy ve vývoji americké filosofie; po publikacích Linhartových, Tondlových, Bodnárových, Kovályových a Macháekových je další významnou původní marxistickou prací, přispívající ke konkretizaci našeho obrazu o americké filosofii.

Karel Hozman

Hanuš Steiner: Teoretické problémy propagandy a společenského vědomí; Universita J. E. Purkyně, Brno 1968, 145 stran.

Problémy, jimiž se zabývá autor uváděné monografie již po řadu let, jsou nepochybně významné nejen z hlediska teoretického, ale — a v současné době vyslovené — i praktického. Vliv propagandy na vytváření veřejného — a v širším pojetí celého společenského vědomí, otázka